

AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANİ 08.06.2023 TARİHLİ KARARI IŞIĞINDA KARMA AMAÇLI SÖZLEŞMELERDE TÜKETİCİ KAVRAMI

Ayşegül KÜÇÜKDAĞLI^a
Araştırma Makalesi

Öz

Akdettiği sözleşmede kısmen mesleki veya ticari kısmen de özel amaçla hareket eden kişinin tüketici olarak nitelenip nitelenmeyeceği tartışmalıdır. Avrupa Birliği Hukukunda bu tartışmanın taşıyıcısı Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) 20.01.2005 tarih 464/01 Sayılı Kararı (Gruber kararı) olmuştur. Milletlerarası Usul hukuku ilkeleri çerçevesinde verilen bu kararın maddi hukuka aktarılabilirliği konusundaki tartışmayı sonlandırmak isteyen AB norm koyucu, Tüketici Hakları Yönergesi (2011/83/AB) ile konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Ancak Avrupa sözleşmeler hukukunun bütüncül olmayan yapısı, diğer Yönergeler kapsamındaki belirsizliğin devam etmesine neden olmuştur. Nihayetinde Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) 570/21 sayılı 08.06.2023 tarihli kararında ilk kez karma amaçlı sözleşmelerde tüketici kavramını maddi hukuk bakımından değerlendirmiştir. Hukukumuzda ise bu konuda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu çalışmada, akdettiği sözleşmede kısmen mesleki veya ticari kısmen de özel amaçla hareket eden kişinin tüketici olarak nitelenip nitelenmeyeceği sorunu Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) ve Yargıtay'ın kararları eşliğinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Karma Amaç, Tüketici Sözleşmesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (ROR ID: 03gn5cg19), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye.
ORCID: 0000-0001-6759-194X, e-posta: akucukdagli@gmail.com

Gönderilme Tarihi: 24 Nisan 2025, Kabul Tarihi: 4 Haziran 2025
Erken Görünüm: 7 Ekim 2025

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

The Notion of Consumer in Dual-Purpose Contracts in Light of the Decision of the Court of Justice of the European Union Dated 08.06.2023

Abstract

It is controversial whether a person who acts partly for professional or commercial purposes and partly for private purposes in the contract he/she concludes is a consumer or not. In the European Union Law, the carrier of this debate has been the Judgment of the Court of Justice of the European Union (CJEU) dated 20.01.2005 and numbered 464/01 (Gruber judgment). In order to end the debate on the transferability of this judgement to substantive law within the framework of the principles of International Procedural Law, the EU norm setter tried to clarify the issue with the Consumer Rights Directive (2011/83/EU). However, the non-integrated structure of EU contract law caused the uncertainty within the scope of other Directives to continue. Finally, the Court of Justice of the European Union (CJEU) evaluated the concept of consumer in dual-purpose contracts in terms of substantive law for the first time in its decision numbered 570/21 and dated 08.06.2023. In our law, there is no clear regulation on this issue. In this study, the question of whether a person who acts partly for professional or commercial purposes and partly for private purposes in the contract she/he concludes is a consumer is examined in light of the decisions of the Court of Justice of the European Union (CJEU) and the (turkish) Court of Cassation.

Keywords: Consumer, Dual Purpose, Consumer Contract, Court of Justice of the European Union

Giriş

Tüketici kavramı, Avrupa Birliği hukukunun¹ taşıyıcı kavramlarından birisidir. AB kaynaklarında genel geçerli bir tüketici tanımı bulunmasa da, ikincil kaynaklarda yapılan tanımlamalar temelde örtüşmektedir. Bu tanımlamalara göre tüketici, tarafı olduğu sözleşmede ticari veya mesleki faaliyetine atfedilemeyecek amaçlarla hareket eden gerçek kişidir. Başka bir ifade ile tüketici gerçekleştirmek istediği sözleşmeyi özel amaçlar doğrultusunda kurmaktadır. Tüketicinin karşı tarafında ise ticari veya mesleki amaçla sözleşme akdeden “girişimci”² bulunmaktadır. Ancak somut olay

¹ Öğretide, “Avrupa Birliği Hukuku”, “Avrupa Hukuku” kavramı ile de anlatılmaktadır. Bu konuda örneğin bkz. Reiner Schulze ve Fryderyk Zoll, *Europäisches Vertragsrecht* (Baden-Baden: Nomos, 2015).

² AB (sözleşmeler) hukukunda tüketici sözleşmesinin diğer tarafı için kullanılan ifade “girişimci” kavramı ile ifade edilebilir. Bu konuda örneğin Kötiye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi Almanca metni 2. maddesi c bendinde “Gewerbetreibender” kavramı kullanılmıştır. Buna karşın İngilizce metinde “seller or supplier”, Fransızca metinde ise “professionnel” kavramlarına yer

çeşitliliği içerisinde bir sözleşme tarafının eldeki sözleşmeyi tek bir saikle akdetmediği durumlar ile karşılaşmaktadır. Pekâlâ sözleşme tarafının karma amaçla, yani hem ticari veya mesleki hem de özel amacı gerçekleştirmek için sözleşme akdetmesi mümkündür. Örneğin hem bürosunda hem de özel hayatında kullanmak için dizüstü bilgisayar satın alan avukat ya da hem derslerinde hem de günlük yaşamında kullanmak üzere keman satın alan müzik öğretmeni veya hem işletmesinin işlerinde kullanmak hem de çocuklarını okula bırakmak için otomobil satın alan gerçek kişi tacir için durum böyledir. Bu türden durumlarda sorun, karma amaçla hareket eden kişinin tüketici olarak nitelenip nitelenmeyeceğine yöneliktir. Dolayısıyla bu kişinin, tüketiciyi koruyucu hükümlerden faydalanıp faydalanmayacağı açık bir soru oluşturmaktadır.

İlgili sorunun cevabı hakkında ise görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak buna yönelik üç temel eğilimin varlığından bahsedilebilir³. Bir görüşe göre, bu türden sözleşmelere kural olarak tüketiciyi koruyucu hükümler uygulanmalıdır⁴. Dolayısıyla kuralın tek istisnasını temelinde açık ve salt olarak mesleki veya ticari amaç bulunan sözleşmeler oluşturmalıdır. Başka bir görüş bu ilk görüşün tam aksine, sözleşmeyi yalnızca özel bir amacı gerçekleştirmek için akdeden kişinin tüketici sayılabileceğini savunmaktadır⁵. Üçüncü görüş ise sözleşmenin ağırlığını teşkil eden amaca göre yorum yapılmasından taraftır⁶.

verilmiştir. 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da ise sözleşme türüne göre tüketici sözleşmelerinin diğer tarafında bulunan kişi satıcı, sağlayıcı ya da kredi veren olarak adlandırılmaktadır. Hukukumuz açısından bu kişiye kapsayıcı bir kavram olarak "müteşebbis" de denilebilir.

³ Alexander v. Vogel, *Verbrauchervertragsrecht und allgemeines Vertragsrecht – Fragen der Kohärenz in Europa* (Berlin: De Gruyter, 2006), 16.

⁴ Örneğin bkz. Friedrich Graf v. Westphalen, "Die Novelle zum AGB-Gesetz," *Zeitschrift für Recht und Wirtschaft* 51, no. 41 (1996): 2101.

⁵ Örneğin bkz. Wolfgang Faber, "Elemente verschiedener Verbraucherbegriffe in EG Richtlinien, zwischenstaatlichen Übereinkommen und nationalem Zivil- und Kollisionsrecht," *Zeitschrift für Europäisches Recht* 6, no. 4 (1998): 856; Peter Ulmer, Hans Erich Brandner ve Horst-Diether Hensen, *Kommentar zu den §§ 305-310 BGB und UKlaG* (Köln: Otto Schmidt, 2022), § 310, N. 63.

⁶ Örneğin bkz. Helmut Heinrichs, "Umsetzung der EG-Richtlinien über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen durch Auslegung – Erweiterung des Anwendungsbereichs der Inhaltskontrolle," *Neue Juristische Wochenschrift* 48, no. 3 (1995): 159; a.y. "Das Gesetz zur Änderung des AGB-Gesetzes Umsetzung der EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen durch den Bundesgesetzgeber," *Neue Juristische Wochenschrift* 49, no. 34 (1996): 2191; Thomas Pfeiffer, "Vom kaufmännischen

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) ilk kez 20.01.2005 tarih ve 464/01 sayılı kararı (Gruber kararı) ile karma amaçla hareket eden kişinin tüketici niteliği hakkında değerlendirmede bulunmuştur⁷. Bu değerlendirmeye göre eldeki sözleşmenin genel bağlamına bakıldığında hedeflenen mesleki veya ticari amacın, söz konusu sözleşme bakımından oldukça önemsiz bir role sahip olması koşulu ile ilgili sözleşme tarafı tüketiciyi koruyucu hükümlerden faydalanabilir⁸.

27 Eylül 1968 tarihli Hukuki ve Ticari Konularda Yargı Yetkisi ve Kararların Tenfizine İlişkin AB Konvansiyonu⁹ çerçevesinde ve usul hukuku bakımından yapılan bu değerlendirmenin maddi hukuka uygulanabilirliği tartışma konusu olmuştur¹⁰. Tartışmaları önlemek adına AB Parlamentosu 22.01.2011 tarihli raporu ile Tüketici Hakları Yönergesi metninde bir değişiklik önerisinde bulunmuştur¹¹. Ancak bu öneri kabul görmemiş ve

Verkehr zum Unternehmensverkehr – Die Änderung des AGB-Gesetzes durch das Handelsrechtsreformgesetz,” *Neue Juristische Wochenschrift* 52, no. 3 (1999): 173.

⁷ ABAD, 20.01.2005, C-464/01, Gruber/BayWa A.Ş., NJW 2005, 653 vd.

⁸ Gruber Kararı paragraf, 54.

⁹ L 299, 31.12.1972, s. 32. Bu Konvansiyonun yerini günümüzde Brüksel I a Tüzüğü almıştır.

¹⁰ Örneğin bkz. Hans Wolfgang Micklitz ve Reich Norbert, “Cronica de una muerte anunciada: The Commission Proposal for a Directive on Consumer Rights,” *Common Market Law Review* 46, no. 6 (2009): 471; Hans Wolfgang Micklitz, içinde *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Band I*, ed. Franz Jürgen Säcker, Roland Rixecker ve Hartmund Oetker (München: C.H. Beck, 2021), BGB § 13, N. 54.

Alman hukukundaki tartışmalar 20.09.2013 tarihinde (BGBl. 2013 I, s. 3642) BGB § 13’de yapılan değişiklik ile sonuçlanmıştır. Bu hükme göre tüketici, ağırlıklı olarak ticareti veya mesleği dışındaki amaçlarla hukuki işlem yapan gerçek kişidir.

¹¹ Tüketici Hakları Yönergesi ilk versiyonunda yapılan tüketici tanımı karma amaçlı sözleşmeler bakımından bir düzenleme içermemekteydi (COM 2008, 614, 8.10.2008). Bu taslak üzerinde AB Parlamentosunun önerdiği Değişiklik m. 59’da ise “Tüketici, bu Yönerge kapsamındaki sözleşmelerde esaslı olarak ticareti, işi, zanaatı veya mesleği dışında kalan amaçlarla hareket eden gerçek kişi anlamına gelmektedir. Üye Devletler, bu Yönergenin uygulanmasını, bu Yönerge anlamında “tüketici” olmayan tüzel veya gerçek kişiler için de genişletebilir” şeklinde bir düzenleme getirilmişti. (AB Parlamentosu ve Konsey Raporu Tüketici Hakları Yönerge Taslağı Hakkında Rapor, 22.02.2011, A7-003872011.). Devam eden süreçte ise “esaslı olarak” ifadesi madde metinden çıkarılmıştır. Yönergenin kabul edilen nihai halinde karma amaçlı sözleşmelerde tüketici tanımının nasıl niteleneceğine yalnızca gerekçe m. 17 kısmında yer verilmiştir. Bu konuda bkz. Susanne Augenhöfer, *Verbraucherrecht im Umbruch* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2012), 9.

yalnızca Yönerge gerekçesinde konuya açıklık getirilmek ile yetinilmiştir¹². Nihayetinde Avrupa Birliği Adalet Divanı 08.06.2023 tarih ve 570/21 sayılı Kararı ile ilk kez maddi hukuk bakımından konuya dair bir değerlendirmede bulunmuştur¹³.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bu çalışmada öncelikle AB kaynaklarında tüketici kavramı incelenmekte ve söz konusu kaynaklarda karma amaçlı sözleşmeler bakımından tüketici kavramının nasıl niteleneceğine yönelik düzenleme veya bir gerekçelendirme yapıp yapılmadığı ele alınmaktadır. Sonrasında ise ABAD'ın yaklaşımı açıklanarak hukukumuz açısından değerlendirmeye varılmaktadır.

I. Avrupa Birliği Kaynaklarında Tüketici Kavramı

Tüketici kavramı, AB hukukunun¹⁴ hem birincil¹⁵ hem de ikincil kaynaklarında¹⁶ yer almaktadır. Birincil kaynaklarda tüketici tanımı yapılmamaktadır. İkincil kaynaklardan olan tüketicinin korunmasına ilişkin

¹² 2011/83/AB Tüketici Hakları Yönergesi, 22.11.2011, L 304/64. Yönerge gerekçesi 17'e göre "Tüketici kavramı, ticaret, iş, zanaat veya meslekleri dışında hareket eden gerçek kişileri kapsamalıdır. Ancak, sözleşmenin kısmen ticari kısmen de ticari olmayan amaçlarla (karma amaçlı sözleşmeler) akdedilmesi ve sözleşmenin genel bağlamında ticari amacın ağırlıklı olmaması halinde, bu kişi de tüketici olarak kabul edilmelidir".

¹³ ABAD, 08.06.2023, C-570/21, EuZW 2023, 704.

¹⁴ Eldeki çalışmada Avrupa Birliği Hukuku, "Avrupa sözleşme hukuku" kavramı bağlamında ele alınmaktadır. Bu kavram, dar anlamda AB sözleşme hukukuna ilişkin pozitif hukuk kurallarının bütünü olarak anlaşılmaktadır (Bu konuda ayrıca bkz. Karl Riesenhuber, *EU- Vertragsrecht* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2013), 1 vd.). Ancak Avrupa (Birliği) sözleşme hukuku çoğunlukla asgari uyumu hedefleyen ve spesifik bir alana ilişkin Yönergeler ile düzenlenmektedir. Dolayısı ile içerik olarak bütüncül bir yapıya sahip değildir (Nils Jansen, "Europäisches Privatrecht," içinde *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts Band 1, Abschlussprüfer – Kartellverfahrensrecht*, ed. Jürgen Basedow, Klaus J. Hopt ve Reinhard Zimmermann (Tübingen: Mohr Siebeck, 2009), 550; Stefan Grundmann, "Europäisches Schuldvertragsrecht: Standort, Gestalt und Bezüge," *Juristische Schulung* 41, no. 10 (2001): 947 vd.). Buna bağlı olarak AB sözleşme hukukunun birincil ve ikincil hukuk kaynaklarının (acquis communautaire) yanı sıra, ortak hukuk ilkelerini (acquis commun) de kapsar biçimde ele alınması gerektiğini savunan görüş ifade edilmelidir (Bu konuda bkz. Jansen, *Handwörterbuch*, 551).

¹⁵ AB hukuku birincil kaynaklarında tüketici kavramı için bkz. Avrupa Birliği İşleyişine Dair Antlaşma m. 39/I f. e, m. 40/II f. 2, m. 101 III, m. 102 f. b, m. 107/II f. a, m. 169.

¹⁶ Tüketicuyu korumayı amaçlayan Yönergeler bunlara örnek gösterilebilir. Bu konuda ayrıca bkz. Fleur Denking, *Allgemeine Geschäftsbedingungen und ihre rechtliche Bewältigung – Qua vadis, Europas* (Baden-Baden: Nomos, 2004), 261 vd.

Yönergelerde ise genel geçerli bir tanımlama tercih edilmemiştir¹⁷. Yönergelerin takip ettiği amaç doğrultusunda tüketici tanımı her Yönergede özel olarak yapılmaktadır¹⁸. Bu tanımlar lâfzî farklılıklarına rağmen temelde birbiri ile örtüşmektedir¹⁹.

Kapıdan Satışlara Dair Yönerge (1985/557/AET)²⁰ m.2, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi (1993/137/AT)²¹ m. 2 b, Mesafeli Satışlar Yönergesi (1997/7/AT)²² m. 2/II, Tüketim Mallarının Satımına Dair Yönerge (1999/44/AT)²³ m. 1/II, Tüketici Kredileri Yönergesi (2008/48/AT)²⁴ m. 3 a hükümlerinde tüketici kavramı benzer biçimde tanımlanmaktadır. Buna göre tüketici, ilgi Yönergeler kapsamındaki sözleşmelerde/işlemlerde ticareti veya mesleki faaliyetine atfedilemeyecek amaçlarla hareket eden gerçek kişidir. 2011 yılında kabul edilen Tüketici Hakları Yönergesi (2011/83/AB)²⁵ ile Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi ve Tüketim Mallarına Dair Yönergede değişikliğe gidilmiş, Kapıdan Satışlara Dair Yönerge ve Mesafeli Satışlar Yönergesi kaldırılmıştır. Buradaki tanımlamaya göre ise tüketici, bu Yönerge kapsamındaki sözleşmelerde, ticareti, işi, zanaatı veya mesleği dışındaki amaçlarla hareket eden gerçek kişi anlamına gelmektedir (m. 2/I).

Yukarıdaki tanımlamalardan da çıkarılabileceği gibi AB ikincil hukuk kaynaklarında tüketici tanımı temelde iki unsur üzerine kurulmaktadır. Bunlardan ilki, tüketicinin gerçek kişi olmasıdır²⁶. İkincisi ise sözleşme

¹⁷ Gregor Bachmann, “BGB § 13,” içinde *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Band I*, ed. Franz Jürgen Säcker, Roland Rixecker ve Hartmund Oetker (München: C.H. Beck, 2025), N. 31; Meinrad Dreher, “Der Verbraucher – Das Phantom in den opera des europäischen und deutschen Rechts?,” *Juristische Zeitung* 52, no. 4 (1997): 167; v. Vogel, 11.

¹⁸ Denkinger, 261 vd.

¹⁹ Dreher, 168; Augenhöfer, 7; Sven Kaufmann, “AEUV Art. 169 (Verbraucherschutz),” içinde *Das Recht der Europäischen Union Band I EUV/AEUV*, ed. Eberhard Grabitz, Meinhard Hilf ve Martin Nettesheim (München: C.H. Beck, 2024), N. 17.

²⁰ L 372, 31.12.1985.

²¹ L 95, 21.04.1993. Bu Yönergenin İngilizce metninde “haksız şartlar” teriminin tercih edildiği görülmektedir.

²² L 144, 04.06.1997.

²³ L 171, 07.07.1999.

²⁴ L 133, 22.05.2008. Bu Yönergenin yerini 2026 yılında Tüketici Kredisi Sözleşmeleri Yönergesi 2023/2225/AB alacaktır.

²⁵ L 304, 22.11.2011.

²⁶ AB ikincil kaynaklarının bütününde tüketici gerçek kişi olarak tanımlanmaktadır. Ancak üye ülkelerin bu tanımı tüzel kişileri kapsayacak biçimde genişleterek iç hukuklarına aktarmaları mümkündür. Bu konuda bkz. Kaufmann, “AEUV Art. 169”, N. 19.

akdederken ticari veya mesleki faaliyete atfedilemeyecek bir amaçla hareket etme gereğidir. Başka bir ifade ile tüketici normlarından faydalanmak isteyen sözleşme tarafı, somut sözleşmeyi özel veya ailevi ihtiyaçlarını gidermek amacı ile akdetmelidir²⁷. Bu unsur, tüketici tanımının belirleyicisidir. Zira tüketici sözleşmesi taraflarını birbirinden ayıran en önemli özellik somut sözleşme ile gerçekleştirilmeye çalışılan amaçtır²⁸. Sözleşme taraflarının sıfatları (rolleri), tarafların somut sözleşme ile ticari veya mesleki bir amaç güdüp gütmemelerine göre belirlenmektedir²⁹. AB sözleşmeler hukukunda tüketicinin özel olarak korunması ihtiyacı, tüketici sözleşmesi tarafları arasındaki bu asimetriye dayandırılmaktadır³⁰. Sözleşme tarafının ticari veya mesleki amaçla hareket edip etmediğinin tespitinde esas alınacak an ise somut sözleşmenin akdedildiği andır³¹.

Akdedtiği sözleşmede karma amaçla hareket eden kişinin nasıl niteleneceğine dair bir düzenleme veya gerekçelendirme Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinde, Tüketim Mallarının Satımına Dair Yönergede, Tüketici Kredileri Yönergesinde bulunmamaktadır. Bunun yanında Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesinde somut sözleşme ile hedeflenen amacın ağırlığına göre değerlendirme yapılması gerektiği ifade olunmaktadır. Buna göre “*Tüketici kavramı, ticaret, iş, zanaat veya meslekleri dışında hareket eden gerçek kişileri kapsamalıdır. Ancak, sözleşmenin kısmen ticari kısmen de ticari olmayan amaçlarla (karma amaçlı sözleşmeler) akdedilmesi ve sözleşmenin genel bağlamında ticari amacın ağırlıklı olmaması halinde, bu kişi de tüketici olarak kabul edilmelidir*”.

Takip eden yıllarda çıkarılan Konut Finansmanı Sözleşmeleri Yönergesi (2014/17/AB)³² 12. gerekçesinde ve Tüketici Uyuşmazlıklarında Alternatif

²⁷ Kaufmann, “AEUV Art. 169,” N. 20.

²⁸ Riesenhuber, EU-Vertragsrecht, 80.

²⁹ Belirtmek gerekir ki, tüketici kavramı nitelemesi sözleşmenin tüm şartları ışığında objektif biçimde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ilgili kişinin fiili olarak ne ölçüde bilgi donanımına sahip olup olmadığı ölçüt olarak kabul edilmemektedir. Bu konuda bkz. Kaufmann, “AEUV Art.169,” N. 18.

³⁰ Bu bağlamda özel amaçla sözleşme kuran tüketici, sözleşmenin karşı tarafındaki “profesyonel” amaçla hareket eden kişinin aksine somut sözleşme hakkında yeterli bilgi, tecrübe ve donanıma sahip değildir. Bu konuda bkz. Karl Riesenhuber, Europäisches Vertragsrechts (Berlin: De Gruyter, 2006), N. 192 vd.; karş. v. Vogel, 43 vd.

³¹ Bu konuda örneğin bkz. Faber, 866. 1997/7/AT sayılı Mesafeli Satışlar Yönergesi m.1/II lafzından açıkça sözleşmenin akdedildiği anda mesleki veya ticari amaç dışında hareket edilmesi gereği çıkarılmaktaydı.

³² L 60/34, 28.02.2014.

Uyuşmazlık Çözüm Yolları Yönergesi (2013/11/AB)³³ 18. gerekçesinde paralel biçimde açıklama yapılmaktadır. Dijital İçerik ve Hizmetlerin Tedarikine Yönelik Sözleşmeler Hakkında Yönerge (2019/770/AB)³⁴ 17. gerekçesi ve Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Yönerge (2019/771/AB)³⁵ 22. gerekçesine göre ise “*sözleşmenin kısmen ticari kısmen de ticari olmayan amaçlarla akdedildiği ve ticari amacın sözleşmenin genel bağlamında ağırlık taşımadığı karma amaçlı sözleşmeler söz konusu olduğunda, Üye Devletler bu kişinin aynı zamanda bir tüketici olarak kabul edilip edilmeyeceğini ve hangi koşullar altında kabul edileceğini belirlemekte serbest kalmalıdır*”.

AB pozitif hukukundaki (acquis communautaire) bu yaklaşımın yanı sıra, AB özel hukukunun birleştirilmesine yönelik model kural ve ilkelerinin belirlendiği düzenlemelerde³⁶ tüketici kavramının karma amaçla hareket eden kişi dikkate alınarak düzenlendiği görülmektedir. Ortak Referans Çerçevesi Taslağı (Draft Common Frame of Reference, DCFR) m. I. – 1: 105 (1)³⁷ uyarınca tüketici, öncelikli olarak ticareti, işi veya mesleği ile ilişkili olmayan amaçlarla hareket eden gerçek kişidir. Müktesabat ilkeleri (Acquis Principles,

³³ L 165, 18.06.2013.

³⁴ L 136, 22.05.2019, s. 1-27.

³⁵ L 136, 22.05.2019, s. 28-50.

³⁶ Avrupa Özel Hukuk Kodifikasyonu çıkarılması sureti ile AB hukukunun birleştirilmesine yönelik çalışmalar uzun bir tarihçeye sahiptir. Lando Komisyonu’nun hazırladığı Avrupa Sözleşmeler Hukukunun Genel İlkeleri (Principles of European Contract Law, PECL) bu sürecin ilk adımı sayılmaktadır. Buradan hareketle ve AB pozitif hukuku dikkate alınarak Avrupa Medeni Kanun’u Çalışma Grubu (Study Group on Civil Code) ve Avrupa Topluluğu Özel Hukuku Araştırma Grubu (Research Group on Existing EC Private Law, Acquis Group) tarafından Ortak Referans Çerçevesi Taslağı (Draft Common Frame of Reference, DCFR) hazırlanmış ve nihai metin 2009 yılında yayınlanmıştır. DCFR’nin uygulamasına dönük hazırlanan fizibilite çalışmasına dayanan Ortak Avrupa Satım Hukuku Tüzük Taslağı (Draft Common European Sales Law, DCESL) ise DCFR’nin kapsamı daraltılmak suretiyle 11.10.2011 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmış ve fakat sonrasında AB Komisyonunca geri çekilmiştir. Her ne kadar ortak bir Avrupa Medeni Kanunu çıkarılamamışsa da, bu model düzenlemelerin AB hukuku açısından önemi yadsınamaz.

Yukarıda genel hatları ile anlatılan bu tarihçe, AB müktesabatının revizyonu açısından kaçırılan fırsatların tarihçesi olarak nitelenmektedir. Bu konuda bkz. Nils Jansen, “Revision des Acquis communautaire?,” *Zeitschrift für Europäisches Recht* 20, no. 4 (2012): 743-748.

³⁷ DCFR m. 1: 105 (1): “*A consumer means any natural person who is acting primarily for purposes which are not related to his or her trade, business or profession*”.

ACQP) m. 1: 201³⁸ hükmüne göre ise tüketici, esas olarak ticari faaliyeti dışındaki amaçlar doğrultusunda hareket eden gerçek kişi anlamına gelmektedir.

II. Avrupa Birliği Adalet Divanı 20.01.2005 Tarih 464/01 Sayılı Kararı (Gruber Kararı)

A. Genel Olarak

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) ilk kez 20.01.2005 Tarih 464/01 sayılı kararı (Gruber kararı) ile karma amaçlı sözleşmelerin tüketici işlemi niteliği hakkında Milletlerarası usul hukuku bakımından değerlendirmede bulunmuştur³⁹. Bu kararda ABAD, tüketici uyumsuzluklarında yargı yetkisinin düzenlendiği Hukuki ve Ticari Konularda Yargı Yetkisi ve Kararların Tenfizine İlişkin AB Konvansiyonu'nun (Brüksel Antlaşması)⁴⁰ 13-15. maddelerini (günümüzde Brüksel I a Tüzüğü m. 17 vd.)⁴¹ yorumlamaktadır.

B. Karara Konu Uyumsuzluk

Satım sözleşmesinde kötü ifa iddiasına dayanan karara konu uyumsuzluk, ikameti Avusturya'da bulunan Gruber adlı kişi (alıcı G) ile Almanya merkezli BayWa Anonim Şirketi (satıcı B) arasında geçmektedir⁴².

G, Yukarı Avusturya'da, Almanya sınırına yakın bir yerde bulunan çiftliğin sahibidir. Söz konusu çiftlikte ailenin kullanımına tahsis edilmiş on oda bulunmaktadır. Ayrıca çiftlikte iki yüz yirmi domuz, büyük bir makine alanı ve yem siloları mevcuttur. Çiftlik için gereken toplam yem miktarının %10 ila %15'inin avluda depolandığı anlaşılmaktadır. Avlunun özel olarak kullanılan kısmı ise binanın toplam kullanılabilir alanının %60'ından biraz

³⁸ ACQP m. 1: 201: “Consumer means any natural person who is mainly acting for purposes which are outside this person's business activity”.

³⁹ ABAD, 20.01.2005, C-464/01, Gruber/BayWa A.Ş., NJW 2005, 653 vd.

⁴⁰ ABAD'ın Gruber kararında, Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında 1968 Brüksel Antlaşması'nın 26.01.1998 tarihinde değişiklik gören metni (1998, C027, S.001-007) dikkate alınmıştır. Brüksel Antlaşması yerini 1.03.2002'de yürürlük kazanan 22.12.2000 tarih ve 44/2001 sayılı Brüksel I Tüzüğü'ne bırakmıştır. Günümüzde ise 10.01.2015 tarihinde yürürlüğe giren 12.12.2012 tarih 1215/2012 sayılı Hukuki ve Ticari Konularda Yargı Yetkisi ve Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin Brüksel I a Tüzüğü geçerlidir.

⁴¹ 1215/2012, L 351/1, 20.12.2012.

⁴² Gruber kararı, paragraf 2.

fazlasını oluşturmaktadır⁴³. G, Almanya'da organizasyonel olarak birbirinden ayrı birkaç işletme işleten, Avusturya sınırına yakın bir yerde yapı ve bahçe malzemeleri mağazası bulunan ve Avusturya'da da reklam broşürleri dağıtılan B şirketi ile görüşme sağlamak istemiştir⁴⁴. Çiftliğinin çatısını yenilemek isteyen G, kiremit çeşit ve fiyatlarına yönelik bilginin broşürlerde yer almaması üzerine önce şirket çalışanından telefonda bilgi almış, daha sonrasında yapılan teklife istinaden bu işyerine giderek kiremitleri incelemiştir. Bu görüşme sırasında G, B'nin çalışanına tarımsal bir işletme işlettiğini ve kiremitleri çiftliğinin üstünü örtmek maksadı ile satın almak istediğini söylemiştir. Ayrıca G, ağırlıklı olarak tarımsal amaçlarla kullanılan ek binaları olduğunu açıklamış, ancak üstü kapatılacak alanın ağırlıklı olarak iş için mi yoksa özel amaçlar için mi kullanılacağını belirtmemiştir. Görüşmeyi takip eden gün G Avusturya'dan yaptığı bir telefon görüşmesinde B'nin teklifini kabul ettiğini şirket çalışanına bildirmiştir. Çalışan daha sonra G'nin Avusturya'daki bankasına sipariş onayını fakslamıştır⁴⁵.

Takip eden süreçte G, B tarafından tedarik edilen ve çiftliğin üstünü kaplamak için kullandığı kiremitlerin, tek tip renk vaadine rağmen önemli renk sapmaları gösterdiğini ve çatının yeniden kaplanması gerektiğini iddia etmiştir. Bu nedenle, 258.123 Avusturya Şilini tutarındaki kiremitlerin bedelinin ve 141.877 Avusturya Şilini tutarındaki çatının kaplanması ve yenilenmesi masraflarının satıcının ayıba karşı tekeffül (garanti) borcu ve tazminat hükümlerince geri ödenmesi talepli dava açmıştır⁴⁶. Ayrıca başvurusunda, gelecekteki diğer masraf ve maliyetler için şirketin sorumlu olduğunu da iddia etmektedir. Davalı şirket ise uyuşmazlık çözümünde Avusturya mahkemelerinin yetkili olmadığını iddia etmektedir.

C. Ulusal Mahkeme Kararları

B şirketi, G'nin davasına karşı yetki itirazında bulunsa da ilk derece mahkemesi (Steyr) bunu reddetmiştir. Zira mahkemenin görüşüne göre Brüksel Antlaşması'nın 13. maddesinin gereklilikleri yerine getirilmiştir. Mahkeme, karma amaçla akdedilen sözleşmelerde, özel amacın mı yoksa mesleki-ticari amacın mı baskın/ağırlıklı geldiğinin incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Çiftlikler söz konusu olduğunda ise bu ayrımın yapılmasının zorluğu ve satıcı için sözleşme yapılırken amaçlardan birinin veya diğerinin

⁴³ Gruber kararı, paragraf 12.

⁴⁴ Gruber kararı, paragraf 13.

⁴⁵ Gruber kararı, paragraf 15.

⁴⁶ Gruber kararı, paragraf 16.

baskın olduğuna dair objektif bir göstergenin de bulunmayışı üzerinde durulmuştur. Nihayetinde Mahkeme, şüphe durumunda bir tüketici işleminin varlığının kabul edilmesi yönünde görüş bildirmiştir⁴⁷.

İstinaf mahkemesi (Linz) ise şirketin yetki itirazını kabul ederek, Avusturya mahkemelerinin yetkisizliğine karar vermiştir⁴⁸. Bu mahkeme görüşüne göre Brüksel Antlaşması'nın 13. maddesi anlamında bir tüketici davasının varlığı için ön koşul, sözleşmenin mesleki veya ticari amaçlar dışında bir amaçla akdedilmiş olmasıdır. Alıcının (veya hizmetin sunulduğu kişinin) niyeti, amacın niteliğinin belirlenmesi açısından önem taşımamaktadır. Mahkeme görüşüne göre belirleyici olan işlemin, sözleşmenin karşı tarafından objektif olarak fark edilebilen koşullarıdır. Bu bağlamda Brüksel Antlaşması 13 ila 15. maddeleri yalnızca sözleşmenin özel amacının mesleki amacından daha ağır basması ve sözleşmenin karşı tarafının sözleşmenin özel amacının farkında olması veya sözleşme akdedildiğinde objektif olarak tanınabilir tüm koşullar göz önünde bulundurulduğunda bunun farkında olmasının kendinden beklenebilir olduğu durumlarda uygulanmalıdır⁴⁹. Mahkeme görüşüne göre somut olayda objektif olarak kabul edilebilecek koşullar çerçevesinde taraflar arasındaki sözleşme ağırlıklı olarak çiftçinin mesleki ve ticari faaliyetine hizmet etmiştir. Zira bir çiftçinin çiftliğinin çatısını yapmak amacıyla kiremit satın alması karine olarak tarımsal faaliyetine atfedilmelidir. Nitekim tarımsal bir işletme olan çiftlik, doğası gereği çiftçinin işyeridir. Çiftlikte yaşamak ise genellikle çiftçiliğin, yani kişinin mesleğinin bir sonucudur. Dolayısıyla G'nin tarımsal bir işi olduğunu ve çiftliğinin çatısını kiremitlerle yeniden kaplamak istediğini belirtmesi, satıcının ağırlıklı olarak G'nin mesleği ile ilgili bir işlem yaptığını varsaymasını sağlamıştır. Ayrıca çiftlikte, özel ve mesleki amaçlı kullanılan alanların kapsamına ilişkin bulgular da bu görüşle çelişmemektedir. Sonuç olarak; Linz Bölge mahkemesi işlemin büyük hacminin (24.000 kiremit), çiftliğin üstü kaplanacak kısmının ağırlıklı olarak mesleki/ticari amaçlara yöneldiğinin varsayılması için belirleyici bir gösterge olduğuna karar vermiştir⁵⁰.

G'nin istinaf mahkemesinin bu kararını temyiz etmesi üzerine Avusturya Yüksek Mahkemesi, Brüksel Antlaşması'nın m. 13-15. maddelerinde

⁴⁷ Karar, paragraf 18-19.

⁴⁸ Karar, paragraf 20.

⁴⁹ Karar, paragraf 21.

⁵⁰ Gruber kararı, paragraf 22.

düzenlenen yetki kuralının istisnailiğine vurgu yapmıştır⁵¹. Ancak buna rağmen, Brüksel Antlaşması'nın 13. maddesindeki bazı koşullar hakkında ABAD'ın henüz içtihat geliştirmediyi belirterek Divan'a aşağıdaki soruları yöneltmiştir⁵²:

(1) Borcun ifasının kısmen özel amaca ilişkin olduğu durumlarda, hedeflenen baskın/ağırlıklı özel veya mesleki-ticari amaç, Brüksel Antlaşması'nın 13. maddesi anlamında tüketici sıfatı için belirleyici midir? Özel veya mesleki-ticari amacın baskınlığı için hangi kriterler ölçücüdür?

(2) Sözleşme amacının belirlenmesi, sözleşmenin karşı tarafının bakış açısı ile objektif olarak tespit edilebilen koşullara mı bağlıdır?

(3) Şüpheli durumunda hem özel hem de mesleki-ticari faaliyete atfedilebilen bir sözleşme tüketici sözleşmesi olarak kabul edilebilir mi?

D. ABAD Değerlendirmesi

ABAD bu sorulara verdiği cevabında, Brüksel Antlaşması m. 13-15 arasında belirlenen yargı yetkisi kurallarını dar biçimde yorumlamıştır. Buna göre kısmen mesleki/ticari kısmen de özel bir amacı gerçekleştirmek üzere sözleşme akdeden kişi, mesleki ve ticari amaç söz konusu işlemin genel bağlamına bakıldığında çok küçük bir rol oynayacak kadar tali olmadıkça, 13 ila 15. maddelerde belirtilen özel yetki kurallarına dayanamaz. İlgili kişinin somut sözleşmeyi mesleki ve ticari faaliyeti dışında yapıp yapmadığına karar vermek ise davaya bakan mahkemenin görevidir. Davaya bakan mahkeme değerlendirmesini yaparken, somut olayda objektif olarak ortaya çıkan tüm koşulları dikkate almalıdır. Ancak, tüketici sıfatına dayanmak isteyen kişinin sözleşmenin karşı tarafınca fark edilebilen koşullar veya özellikler kural olarak dikkate alınmayacaktır⁵³.

ABAD'ın bu yorumu iki gerekçe ile desteklediği söylenebilir⁵⁴. Öncelikle tüketici uyumsuzluklarında özel yetki kuralının, genel yetki kuralının (davalının ikamet ettiği Ülke) istisnasını teşkil etmesi dar bir yorum gerektirmektedir⁵⁵. Diğer yandan tüketici kavramını sınırlandıran negatif bir

⁵¹ Gruber kararı, paragraf 26.

⁵² Gruber kararı, paragraf 27.

⁵³ Özellikle Gruber kararı, paragraf 54.

⁵⁴ Simon Horn, "Einheit und Vielfalt des Verbraucherbegriffs im Unionsprivatrecht," *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union* 21, no. 3 (2024): 99.

⁵⁵ Gruber kararı, paragraf 32-42.

unsur olarak mesleki veya ticari faaliyetin somut sözleşmede yokluğunun gerekmesi, ağırlığına bakılmaksızın mesleki/ticari amacın var olduğu sözleşmelerde tüketici niteliğine engel oluşturmaktadır⁵⁶. Milletlerarası usul hukukuna yönelik bu dar yorum, maddi hukuka aktarılabilir olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olmuştur⁵⁷.

III. Avrupa Birliği Adalet Divanı 08.06.2023 Tarih ve 570/21 Sayılı Kararı

A. Genel Olarak

ABAD, 08.06.2023 tarih ve 570/21 sayılı kararında Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin tüketici kavramı hakkındaki 2. maddesinin b bendini yorumlamaktadır. Böylece ilk kez karma amaçla akdedilen sözleşmelerde tüketici kavramı hakkında maddi hukuk bakımından içtihat geliştirilmiştir⁵⁸. Bu hükme göre tüketici, bu Yönerge kapsamındaki sözleşmelerde, ticareti veya mesleki faaliyeti ile ilişkilendirilemeyecek amaçlarla hareket eden gerçek kişidir. Akdettiği sözleşmede karma amaçla hareket eden kişinin nasıl niteleneceği hakkında ilgili Yönergede ne bir gerekçelendirme ne de bir düzenleme bulunmaktadır.

ABAD'ın bu kararında ise ticari veya mesleki bir faaliyet sırasında, böylesi bir faaliyette bulunmayan başka bir borçlu ile birlikte bir kredi sözleşmesi akdeden kişinin, karma amaçla hareket etmesi ve sözleşmenin genel bağlamında ticari veya mesleki niteliğin baskın/ağırlıklı olmaması halinde, bu kişinin tüketici olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı sorusu ele alınmaktadır⁵⁹.

B. Karara Konu Uyuşmazlık

Karara konu uyuşmazlığın bir tarafında I.S. ve K.S. (ana davada davacılar) ile diğer tarafında bir banka olan YYY. S.A. (ana davada davalı) bulunmaktadır. Söz konusu bu karar, yabancı para birimine endeksli bir

⁵⁶ Gruber kararı, paragraf 43.

⁵⁷ Bu konuda örneğin bkz. Micklitz ve Reich, 471; Micklitz, "BGB § 13," N. 54.

⁵⁸ Karar hakkında ayrıca bkz. Katharina Huber, "Der materielle Verbraucherbegriff bei Dual-Use Verträgen," *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union* 21, no. 1 (2024): 23-31; Horn, 98-103.

⁵⁹ Karar için bkz. *EuZW* 2023, 704 vd.

ipotekli kredi sözleşmesindeki hükümler temelinde davalı bankaya ödenen bir miktar artı para faizinin geri ödenmesi talebine ilişkindir⁶⁰.

Uyuşmazlık tarafları, 21.03.2006 tarihinde 98996.73 PLN (yaklaşık 44200 EUR) tutarında İsviçre Frangına endeksli bir ipotekli kredi sözleşmesi akdetmişlerdir. Bu kredinin ilk taksitinin bir kısmı I.S. tarafından yönetilen bir şirket adına olan cari hesaba 70.000 PLN (yaklaşık 15.600 EUR) bir borcun geri ödenmesi amacı ile aktarılmış, diğer kısmı ise çeşitli sigorta primlerinin ödenmesi (yaklaşık 1.990 EUR) için kullanılmıştır. İkinci taksit ana davadaki davacıların (I.S ve K.S) çeşitli mali yükümlülüklerinin geri ödenmesi (toplam yaklaşık 8000 EUR) ve bir dairenin yenileme çalışmalarının finansmanı (yaklaşık 20900 EUR) için kullanılmıştır⁶¹.

Kredi alan taraflardan I.S. hem kredi talebinde bulunduğu hem de sözleşmeyi akdettiği tarihlerde bir adi ortaklık altında mesleki/ticari faaliyet yürütmektedir. Davacılarından diğeri olan K.S. ise çilingir olarak bağlı çalışmaktadır⁶². I.S ve K.S yaptıkları başvuru ile mahkemeden kredi sözleşmesinin aylık taksitlerin son ödeme tarihi ve borç miktarına ilişkin hükümlerinin haksız şart (kötüye kullanılabilir şart) niteliğinde olduğu iddiası ile artı para faizinin (yaklaşık 2900 EUR) geri ödenmesini talep etmektedir⁶³.

Davalı banka ise diğer savunmalarına ek olarak söz konusu kredinin ticari veya mesleki bir faaliyetle bağlantılı olarak bir kredinin geri ödenmesi için verildiğini ve dolayısıyla davacıların tüketici sıfatına bağlı korumadan yararlanamayacağını ileri sürmektedir⁶⁴.

C. Ulusal Mahkemenin Yorumu

Yukarıda değinilen koşullar çerçevesinde tüketici kavramının tanımlandığı Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi m. 2 b'nin yorumu hakkında şüpheyi düşen Bölge Mahkemesi bu konuda ABAD'a başvuru yapmıştır.

Bölge Mahkemesinin başvurusunun temelinde, kredi miktarının %35'lik kısmının ana davadaki başvuranlardan birinin ticari veya mesleki faaliyetiyle ilgili bir kredinin geri ödenmesi için kullanılması, kredinin kalan kısmının

⁶⁰ Karar, paragraf 1-2.

⁶¹ Karar, paragraf 18.

⁶² Karar, paragraf 19.

⁶³ Karar, paragraf 20.

⁶⁴ Karar, paragraf 21.

(%65'inin) ise ticari veya mesleki faaliyet dışındaki tüketim amaçlarına yönelik olması bulunmaktadır⁶⁵.

Bölge mahkemesi başvurusunda, ABAD'ın Gruber kararında tüketici uyuşmazlıklarında yargı yetkisine ilişkin kurallara dayanılarak yapılan tüketici kavramı yorumunun, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi anlamında tüketici kavramının yorumuna kıyas yolu ile uygulanıp uygulanamayacağını sormaktadır⁶⁶. Nitekim ABAD, Gruber kararında karma amaçla sözleşme akdeden bir kişinin, ancak mesleki veya ticari amacın söz konusu işlemin genel bağlamında çok küçük bir rol oynayacak kadar tali olması halinde bu yetki kurallarına dayanabileceğine karar vermiştir⁶⁷. Diğer yandan ise Bölge Mahkemesi, Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesi ve 524/2013/AB sayılı Tüketici Uyuşmazlıklarında Çevrimiçi Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Tüzüğü⁶⁸ 13. gerekçesinden, karma amaçlı sözleşmelerde, ticari veya mesleki amacın ilgili sözleşmenin genel bağlamında ağırlıklı olmaması durumunda tüketici sıfatından bahsedileceğinin açıkça anlaşıldığını işaret etmektedir⁶⁹.

Ayrıca Bölge mahkemesi, tüketici tanımı bağlamında hangi kriterlerin dikkate alınması gerektiğini sormaktadır⁷⁰. Zira özellikle ana davadaki davacılarından sadece birinin ticari veya mesleki bir amaç gütmesinin nitelemeye nasıl bir rol oynayacağı soru işareti yaratmıştır.

D. ABAD Değerlendirmesi

ABAD değerlendirmesinde, öncelikle Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin amaçsal (teolojik) yorumundan hareket etmektedir. Nitekim Divan, yerleşik içtihadının, AB hukukunun yalnızca lâfzî biçimde değil, aynı zamanda normların amacı ve bağlamı dikkate alınmak sureti ile yorumlanması yönünde olduğuna vurgu yapmaktadır⁷¹.

ABAD, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin lafzi yorumundan “işlevsel” bir kriter olarak “mesleki veya ticari amaç dışında hareket etme” unsurunun çıkarılabildiğini ve bu unsurun objektif biçimde yorumlanması

⁶⁵ Karar, paragraf 23.

⁶⁶ Karar, paragraf 23.

⁶⁷ Gruber Kararı, paragraf 54.

⁶⁸ L 165/1, 18.06.2013.

⁶⁹ Karar, paragraf 24.

⁷⁰ Karar, paragraf 25.

⁷¹ Karar, paragraf 28.

gerektiğini ifade etmektedir⁷². Fakat Yönergede karma amaçlı sözleşmeler bakımından tüketici kavramının nasıl yorumlanacağına ve hangi kriterlerin dikkate alınacağına dair bir açıklık bulunmadığını da eklemektedir⁷³. Böylece Divan'ın, kısmen de olsa mesleki veya ticari amaca yönelik sözleşmelerde tüketici niteliğini doğrudan reddetmediği görülmektedir.

Bu bağlamda ABAD, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin ratio legis'inden hareketle, tüketici kavramının geniş yorumlanması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır⁷⁴. ABAD, Yönergenin 1/I ve 3/I. maddelerinden, bu Yönergenin “bir girişimci ile bir tüketici arasında akdedilen sözleşmelerde” yer alan “bireysel olarak müzakere edilmemiş” haksız şartlar için geçerli olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Divan, Yönergenin kişi ve konu bakımından uygulama alanını işaret etmek sureti ile bu Yönergenin müzakere edilmeyen her türden tüketici sözleşmesinde uygulama bulacağı ve gerçek kişilerin tamamının bu korumadan yararlanacağına dair yorumda bulunmaktadır⁷⁵. Divan'a göre bu yorum, ilgili Yönerge tarafından oluşturulan koruma sisteminin dayandığı düşünce ile tutarlıdır. Zira bu Yönergenin temelindeki düşünceye göre tüketici, girişimci karşısında daha zayıf bir müzakere konumundadır ve daha az bilgiye sahiptir. Bu durum girişimci tarafından önceden düzenlenen/düzenletilen sözleşme şartlarının içeriğine tüketicinin etki etme imkânı bulamamasına neden olmaktadır⁷⁶. Tüketicinin gerçekleştirdiği işlemdeki bu zayıf konumunu göz önünde bulunduran söz konusu Yönergenin 6. maddesinden haksız şartların geçersiz olduğu anlaşılmaktadır. ABAD kararında, bu hükmü sözleşme tarafları arasındaki hak ve yükümlülüklerin dengelenmesini ve maddi anlamda sözleşme adaletinin tesisini amaçlayan emredici bir hüküm olarak nitelemiştir⁷⁷. Tüm bu değerlendirmeler ışığında Divan, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin etkinliğinin sağlanması adına bu Yönergede tanımlanan tüketici kavramının geniş biçimde yorumlanması gerektiği lehine içtihat oluşturmuştur.

Diğer yandan Bölge Mahkemesini karar sürecinde tereddütte bırakan önemli hususlardan birisi, ABAD'ın karma amaçlı sözleşmelerde tüketici kavramını ele aldığı Gruber kararındaki içtihadı ile Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesindeki açıklamanın ilk bakışta çelişmesidir⁷⁸. Bu iki

⁷² Karar, paragraf 30.

⁷³ Karar, paragraf 31.

⁷⁴ Karar, özellikle paragraf 40.

⁷⁵ Karar, paragraf 31-37.

⁷⁶ Karar, paragraf 35.

⁷⁷ Karar, paragraf 38.

⁷⁸ Karar, paragraf 23-24.

kaynaktan çıkarılan kriterlerin, uygulama alanı farklı diğer Yönergeler bakımından geçerli olup olmadığı sorununa ABAD ayrıca cevap vermektedir.

Bu kapsamda ABAD öncelikle Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesindeki açıklamanın tüketicinin korunmasına yönelik diğer Yönergelere aktarılabilir olup olmadığını değerlendirmektedir⁷⁹. Divan'a göre AB hukukunun tüketiciyi koruma amacı çerçevesinde ve bütünlük sağlamak adına somut olaya konu hükmün yorumunda diğer AB (ikincil) kaynaklarında yer alan tüketici kavramları da dikkate alınmalıdır⁸⁰. Bu bağlamda ise Tüketici Hakları Yönergesinin belirleyici bir role sahip olduğu düşünülmektedir⁸¹. Karara konu Yönerge ile Tüketici Hakları Yönergesi tüketici tanımları büyük ölçüde benzer olduğu gibi bu iki Yönerge amaçsal olarak da örtüşmektedir. Zira Tüketici Hakları Yönergesi, girişimcilerle akdedilen sözleşmelerle ilgili olarak tüketicilerin haklarına ilişkin olup, karşı tarafında bir girişimcinin bulunduğu sözleşmelerde tüketicilere bilgi ve hukuki güvenlik sağlamak sureti ile yüksek düzeyde tüketici korumasını amaçlamaktadır⁸². Diğer yandan bu iki Yönerge, sözleşmenin konu (maddi) bakımından uygulama alanlarına girmesi koşuluyla, aynı sözleşmeye uygulanabilir. Ayrıca, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi, Tüketici Hakları Yönergesi ile değişiklik gördüğünden bu iki Yönerge bu bakımdan da yakından bağlantılıdır. Bu nedenlerle ABAD yorumuna göre Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesi, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi tüketici tanımının yorumunda dikkate alınmalıdır⁸³. Bu yorumun uygunluğu, Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesini takip eden Tüketici Uyuşmazlıklarında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları Yönergesinin 18. gerekçesi ve Tüketici Uyuşmazlıklarında Çevrimiçi Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Tüzüğün 13. gerekçesi ile de desteklenmektedir. Zira bu gerekçeler AB norm koyucunun tüketici tanımına kapsayıcı bir nitelik kazandırma niyetini göstermektedir⁸⁴. Söz konusu gerekçelerin ana davadaki olaylardan sonra kabul edilen düzenlemelerde yer almasına da dikkat çekilmektedir. Neticede, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinde yer alan hükümlerin emredici niteliği, bunlarla bağlantılı tüketiciyi özel olarak koruma gereklilikleri ve bu Yönergenin etkinliğinin sağlanması hedefi ABAD'ı, bu Yönerge bakımından tüketici kavramının geniş bir şekilde yorumlanması sonucuna götürmüştür.

⁷⁹ Karar, paragraf 41 vd.

⁸⁰ Karar, paragraf 40.

⁸¹ Karar, paragraf 41.

⁸² Karar, paragraf 42.

⁸³ Karar, paragraf 44.

⁸⁴ Karar, paragraf 45.

Bunlardan özetle, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin amaçsal (teleolojik) yorumu, AB norm koyucu tarafından Tüketici Hakları Yönergesi gerekçesinde ortaya konan yaklaşımı desteklemektedir. Buna göre, kısmen kişinin ticari veya mesleki faaliyetine atfedilebilecek bir amaç için sözleşme akdeden kişi, ticari veya mesleki amacın sözleşmenin genel bağlamına bakıldığında baskın/ağırlıklı olmaması durumunda tüketici olarak kabul edilmelidir⁸⁵.

ABAD, tartışmalara konu olan Gruber kararındaki tüketici kavramı yorumunun maddi hukuka aktarılabilir olup olmadığı sorununa da açıklık getirmektedir. Buna göre Gruber kararındaki tüketici yorumu, Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin 2 (b) hükmünün, Tüketici Hakları Yönergesinin 17. gerekçesi ışığında yorumlanmasına engel oluşturmamaktadır⁸⁶. Bu bağlamda Gruber kararının, Brüksel Antlaşması'nda özel yetki kuralı olarak düzenlenen tüketici uyumsuzluklarında yargı yetkisine ilişkin bulunduğu vurgu yapılmaktadır. Divan'a göre davalının ikamet ettiği sözleşme tarafı devlet mahkemesinin yetkili olduğuna dair genel yetki kuralından ayrılan bu özel yetki kuralı dar biçimde yorumlanmalıdır⁸⁷. Zira hukuki kesinlik ve yetkili mahkemenin öngörülebilirliği gereklilikleri bunu gerektirmektedir⁸⁸. Buna karşın maddi hukuka dair bir norm olarak Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin 2(b) hükmünün bu şekilde dar yorumlanmasının gerekmediği ifade olunmaktadır⁸⁹. Böylece Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesinin haksız sözleşme şartlarına karşı tüketicilerin korunmasına ilişkin amacı göz önünde bulundurulduğunda Gruber kararında benimsenen tüketici kavramı dar yorumunun, bu Yönerge 2 (b) hükmü anlamında tüketici kavramına kıyas yoluyla genişletilemeyeceğine karar verilmiştir⁹⁰.

Tüm bu açıklamalar ışığında; karara konu Yönerge bakımından tüketici kavramının, kısmen ticareti, işi veya mesleği ile bağlantılı bir kullanım ve kısmen de bu faaliyetle bağlantılı olmayan bir kullanım amacı ile kredi sözleşmesi akdeden kişiyi koruma alanına aldığı yönünde yorum geliştirilmiştir⁹¹.

⁸⁵ Karar, paragraf 46.

⁸⁶ Karar, paragraf 47.

⁸⁷ Karar, paragraf 49.

⁸⁸ Karar, paragraf 50.

⁸⁹ Karar, paragraf 51.

⁹⁰ Karar, paragraf 51.

⁹¹ Karar, paragraf 53.

Ancak somut sözleşme bakımından hangi amacın ağırlık teşkil ettiğinin nasıl tespit edileceği hususu hukuk güvenliği açısından önem taşımaktadır⁹². Zira kişi, tüketici olarak nitelendiği anda özel bir korumadan faydalanmaktadır. ABAD, tüketici kavramı nitelemesinde tüm deliller ve de sözleşmenin lafzının dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir⁹³. Bu bağlamda somut uyuşmazlığın tüm unsurları, özellikle sözleşmenin lafzı ve de malların veya hizmetlerin edinilme amacını gösterebilecek olan sözleşmenin konusu olan malların veya hizmetlerin niteliğinin dikkate alınması gerektiğini içtihat etmektedir⁹⁴. Bu içtihat, karma amaçla sözleşme akdeden kişinin tüketici olup olmadığı yorumu için de geçerlidir. Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi bağlamında ulusal mahkemelerin yapacağı tüketici kavramı değerlendirmesinde mesleki veya ticari amacın somut sözleşmenin genel bağlamında ağırlıklı olup olmadığını belirlemek için bu sözleşmeyle ilgili tüm nicel ve nitel unsurların dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir⁹⁵.

IV. Türk Hukuku Bakımından Değerlendirme

A. Tüketici Hukukumuzun “İtici Gücü”: AB Müktesebatına Uyum Sağlama Amacı

Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlama amacı tüketici hukukumuzun gelişiminde⁹⁶ önemli bir role sahiptir⁹⁷. Ülkemiz ile Avrupa Birliği arasındaki

⁹² Objektif unsurların dikkate alınması gerekliliği için bkz. Karar, paragraf 58.

⁹³ Karar, paragraf 55.

⁹⁴ Karar, paragraf 56.

⁹⁵ Karar, paragraf 59. Örneğin somut uyuşmazlık özelinde, kredi miktarının kullanımının ticari veya mesleki bir faaliyet ile ticari veya mesleki olmayan bir faaliyet arasında bölünmesi ve çok sayıda borçlu olması, bunlardan yalnızca birinin ticari veya mesleki bir amaç güdüp gütmeyeceği veya kredi verenin tüketim amaçlı kredi verilmesini, kredi miktarının ticari veya mesleki bir faaliyetle ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesi için kısmen kullanılması koşuluna bağlayıp bağlamadığı gibi unsurlar dikkate alınmalıdır.

⁹⁶ 1982 sayılı T.C. Anayasası 172. maddesi ile tüketicinin korunması ve aydınlatılmasına yönelik tedbirlerin alınması hakkında devlete yükümlülük yüklenmektedir. Ancak ülkemizde tüketicinin korunması ihtiyacı 90’lı yıllarda karma/serbest ekonomiye geçilmesi ile belirgin hale gelmiştir. Bu konuda bkz. Necla Akdag-Güney, “Die Umsetzung der Verbraucherschutzrichtlinien in der Türkei am Beispiel der missbräuchlichen Klauseln,” *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 17, no. 1 (2009): 110.

⁹⁷ Karş. Sarah Mukaddes Oguz, *Das türkische und das europäische Verbraucherrecht, Eine vergleichende Analyse mit Blick auf die Beitrittsbestrebungen der Türkei zur Europäischen Union* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 107.

ilişkinin temelleri 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. Bu Anlaşma ile ülkemiz ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında bir ortaklık kurulmuştur. Ankara Anlaşması 28. maddesinde ülkemizin AET'ye katılması olanağının incelenmesi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlerin yerine getirilmesi şartına bağlanmıştır. Buradan da çıkarılabileceği gibi ülkemizin AB mevzuatına uyum sağlama amacının temelinde bir yükümlülük değil, aday ülke olma hedefi bulunmaktadır⁹⁸.

AB ile ülkemiz arasında Gümrük Birliğinin kurulmasına yönelik alınan 5 Mart 1995 tarihli karar bir diğer dönüm noktasıdır. 8 Eylül 1995 tarihinde yürürlüğe giren 4077 sayılı (mülga) Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, bu Gümrük Birliğine dönük olarak hazırlanmış olup AB Tüketicisiyi Koruma Programlarında⁹⁹ işaret edilen tüketici haklarını hukukumuza aktarmayı amaç edinmiştir¹⁰⁰.

10-11 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde ülkemizin adaylığı resmen onaylanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi kapsamında ülkemiz tarafından çeşitli Ulusal Programlar yayınlanmıştır¹⁰¹. Bu doğrultuda AB mevzuatına

⁹⁸ Akdag-Güney, 113.

⁹⁹ AB Komisyonu ilk Tüketicisiyi Koruma Programında (25.04. 1975, C 92/1) beş temel tüketici hakkı belirlenmiştir. Bunlar; sağlık ve güvenliğin korunması hakkı, ekonomik çıkarların korunması hakkı, zararın tazmin edilmesi hakkı, bilgilendirme ve eğitilme hakkı, temsil edilme hakkıdır. Bu konuda bkz. Christian Alexander, "BGB § 13 Verbraucher," içinde *beckonline.GROSSKOMMENTAR zum Zivilrecht*, ed. Beate Gsell, Wolfgang Krüger, Stephan Lorenz ve Christoph Reymann (Müni: C. H. Beck, 2025), N. 25.2, E.T. Nisan 2025, <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FBeckOGK%2Fcont%2FBeckOGK%2Ehtm>.

¹⁰⁰ Yeşim M. Atamer, "Die autonome Umsetzung der Verbrauchsgüterkaufrichtlinie 1999/44/EG in der Türkei – Zugleich ein Beitrag zum Stand des Verbraucherschutzes in der Türkei," *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 13, no. 3 (2005): 568; karş. Oguz, 106. 4077 sayılı mülga TKHK m. 1 şu şekildedir: "Bu Kanunun amacı; kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketicisiyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir".

¹⁰¹ 2003, 2005, 2008 yıllarında güncellenmiştir. AB ve Türkiye ilişkileri tarihçesi hakkında bkz. https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, E.T. 20.04.2025.

uyum sağlama konusunda görülen ihtiyaç üzerine 4077 sayılı TKHK'da, 14 Temmuz 2003 yürürlük tarihli 4822 sayılı Kanun ile değişikliğe gidilmiştir.

3 Ekim 2005 tarihinde ise resmen müzakerelere başlanması ile uyumlaştırma çalışmaları hız kazanmıştır. Bu kapsamda AB Yönergelerine tam uyum sağlanması amacı ile TKHK'nın gözden geçirilmesi ve kısmen yeniden kaleme alınarak kanun değişikliğine gidilmesine karar verilmiştir. Böylece 28 Mayıs 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun doğmuştur¹⁰². Bu anlatılanlardan özetle, AB mevzuatına uyum sağlanması amacı, tüketici hukukumuzun gelişiminde “itici güç” olmuştur¹⁰³.

B. Tüketici Tanımı ve Amaçsal Yorumu

6502 sayılı TKHK ile getirilen önemli değişikliklerden biri “tüketici işlemi” kavramının yeniden tanımlanmasıdır¹⁰⁴. Bu değişikliğin altında yatan sebep sözleşmenin türü bakımından uygulamada yapılan dar yorumların önüne geçmektir¹⁰⁵. Değişiklik kapsamında sözleşme türünden bağımsız olarak ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden kişiler¹⁰⁶ ile tüketiciler arasındaki her türlü sözleşmenin tüketici sözleşmesi olduğunun altı çizilmiştir.

TKHK m. 3/I k tanımına göre “*Tüketici: Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi*” ifade eder. Bu kapsamda TKHK tanımı, AB Yönergeleri ile esasta örtüşmektedir. Zira tüketiciyi koruyucu Yönergelerde zikredildiği gibi tüketici tanımı için ayırt edici unsur, sözleşme akdederken ticari veya mesleki amaçla hareket edilip edilmediğidir.

¹⁰² 6502 sayılı TKHK gerekçesi, 5-6 uyarınca “*Kanun değişikliğine gidilmesinin en temel amaçlarından birisi, 2002/65/AT sayılı Finansal Hizmetlerin Mesafeli Satışı, 2005/29/AT sayılı Haksız Ticari Uygulamalar, 2008/48/AT sayılı Tüketici Kredileri Sözleşmeleri, 2008/122/AT sayılı Devre Tatil, Uzun Süreli Tatil Ürünü, Yeniden Satım ve Değişim Sözleşmeleri, 2001/83/AT sayılı Tüketici Hakları Yönergelerinin iç hukukumuzda aktarılması olmuştur*”.

¹⁰³ Karş. 6502 sayılı TKHK gerekçesi, 7.

¹⁰⁴ TKHK m. 3/I l'ye göre tüketici işlemi “*Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi*” ifade etmektedir.

¹⁰⁵ 6502 sayılı TKHK gerekçesi, 10.

¹⁰⁶ TKHK'da tüketici sözleşmelerinin diğer tarafı için kullanılan tek bir kavram mevcut değildir. Sözleşme türüne göre tüketicinin karşı tarafında mesleki veya ticari amaçla hareket eden kişi kimi zaman satıcı, sağlayıcı kimi zaman da kredi veren olarak adlandırılmaktadır.

Diğer yandan TKHK tanımı benzer biçimde gerçek kişileri kapsamına almaktadır. AB Yönergelerinden farklı olarak TKHK, tüzel kişilerin de tüketici sıfatı kazanabileceğini düzenlemektedir. Ulusal hukuklar tüzel kişileri kapsayacak biçimde tüketici tanımı yapmak konusunda özgür olduklarından¹⁰⁷ bu noktada da bir uyum sorunu bulunmamaktadır.¹⁰⁸ Ancak hem ticari veya mesleki hem de özel amaçlar doğrultusunda sözleşme akdeden bir kişinin nasıl niteleneceğine dair bir düzenleme TKHK'da öngörülmemiştir¹⁰⁹. Bu kapsamda Tüketici Hakları Yönergesinin 17. gerekçesinin dikkate alınmadığı görülmektedir¹¹⁰.

Karma amaçla sözleşme akdeden kişinin tüketici sıfatı kazanıp kazanmayacağı sorunu hakkında öğretimizde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir taraftan karma amaçla hareket eden kişiyi, bütünü ile tüketici tanımının dışında bırakan bir yaklaşım söz konusudur. Bu görüş gerekçesine göre “kısmen tüketici kısmen de işletmeci veya ticaret erbabı gibi davranan” kişilerin işletmeleri veya mesleki faaliyetleri için yaptıkları işlemler muhasebe tekniği açısından bir bütün olarak kayda geçeceğinden ve bölünme kabul etmediğinden, bu kişiler tüketici olarak kabul edilmemelidir¹¹¹. Diğer taraftan

¹⁰⁷ Tüketiciiyi koruyucu Yönergeler çoğunlukla asgari bir standardın sağlanması konusunda zorunluluk getirmektedir. Dolayısıyla üye ülkeler Yönergeleri iç hukuklarına aktarırken daha yüksek/kapsayıcı bir koruma getirebilmektedirler.

¹⁰⁸ Tüketiciiyi korumaya yönelik Yönergeler uyum konusunda çoğunlukla asgari bir standart hedeflemektedir. Bu bağlamda ulusal hukuklar/üye ülkeler, tüketici tanımını tüzel kişiyi kapsar biçimde genişletebilirler. Bu konuda bkz. Kaufmann, “AEUV Art. 169”, N. 19. Dolayısı ile hukukumuz açısından da tüzel kişilerin tüketici tanımına dahil edilmesi konusunda bir uyum sorunu yoktur.

¹⁰⁹ Başka bir ifade ile taraflarından birinin karma amaçla hareket ettiği bir sözleşmenin tüketici sözleşmesi olarak nitelenip nitelenmeyeceği konusunda bir açıklık yoktur.

¹¹⁰ AB üye ülkeleri açısından da Yönerge gerekçelerinin bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Buna karşın Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesini dikkate alarak iç hukuklarında düzenlemeye giden ülkeler olmuştur. Alman Medeni Kanunu (BGB) 13. paragrafında yapılan düzenleme buna örnek gösterilebilir. Bu konuda bkz. dn. 126.

¹¹¹ Aydın Zevkliler ve Çağlar Özel, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2016), 95 (Yazarlar görüşlerini Yargıtay 11. HD., E. 1997/1815., K. 1997/5112, T. 26.06. 1997 kararı ile de desteklemektedirler. Sözü geçen kararda tüzel kişi tacir (anonim ortaklık), ortaklık adına bir taşıt almışsa da, trafik belgesinde aracın hususi araç olduğu belirtilmektedir. Araç sahibinin ticari ortaklık olması ve onun adına faturalandırılması nedeni ile aracın ticari amaçla satın alındığına karar verilmiştir. Ayrıca bazen özel amaçla kullanılmasının işlemin niteliğini değiştirmeyeceği belirtilmiştir. Aksinin düşünülmesinin vergi yasaları ve ortaklık

sözleşmenin ağırlık taşıyan amacı hangisi ise o amaç doğrultusunda yorum yapılması savunulmaktadır¹¹². Başka bir görüşe göre ise kullanım amacının niceliksel olarak (sayı, ölçü, miktar yönünden) ayrılabilmesi durumunda her kısmın tabi olduğu hukuki rejime göre hareket edilmelidir¹¹³.

bilançosu bakımından karışıklık yaratacağı ifade edilmiştir.); Yılmaz İ. Aslan, *Tüketici Hukuku Dersleri* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2015), 5 (Yazara göre bir ticari işletmenin karma amaçla satın aldığı otomobil ticari işletmenin kayıtlarına geçeceğinden ve böylece otomobilin maliyeti geri döneceğinden bu gibi işlemler tüketici işlemi sayılamaz.); Ömer Adil Atasoy, Mustafa Taşkın ve Hakan Acar, *Tüketiciyi Koruma Hukuku* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2000), 9; karş. Ömer Çınar, *Tüketici Hukukunda Haksız Şartlar* (İstanbul: On İki Levha, 2009), 39 (Yazara göre karma amaçla akdedilen sözleşmelerde amacın bölünmesi imkânı bulunmadığından, sadece kendisinin veya ailesinin ihtiyaçlarını yerine getirmek için sözleşme akdeden kişiler tüketici sayılabilir.)

¹¹² Ağırlık taşıyan amaç lehine yorum yapılmasını savunan görüş bakımından doğrudan yapılmış bir gerekçelendirme görülememiştir. Bu konuda bkz. Hasan Seçkin, Ozanoğlu, “Tüketici Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un Maddi Anlamda Uygulanma Alanı),” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 50, no. 1 (2001): 61; Sezer Çabri, “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Ön Ödemeli Konut Satış Sözleşmesi,” içinde *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2014-2015*, ed. Hakan Tokbaş ve Fehim Üçışık, (Ankara: Bilge Yayınevi, 2015), 208; Ramazan Aydın, *Die Berücksichtigung des Verbraucherschutzes bei Allgemeinen Geschäftsbedingungen im deutschen und türkischen Recht* (Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2007), 59. Karşı görüş için bkz. Mehmet Doğar, “Karma Kullanım Amaçlı Bir Konut Satışı Açısından TKHK Hükümlerinin Uygulanması Sorunu,” *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, no. 1 (2021): 322 (Yazar, hem ev hem ofis olarak kullanılmak amacı ile satın alınan konut bakımından barınma amacına üstünlük sağlanması gerektiği düşüncesini TKHK amacı ile uyumlu bulsa da, sözleşmenin ağırlıklı amacının tespitinde belirlenebilir ölçütlerin bulunmaması nedeni ile karma amaçlı kullanım durumunda tüketici işlemi nitelemesini kabul etmemektedir.).

¹¹³ İpek Yücer Aktürk, “Tüzel Kişi Tacirin Tüketici Sıfatı,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XX, no. 2 (2016): 115; Sera Reyhani Yüksel, Gökçe Canarslan ve Semih Yünlü, *Tüketici Hukuku*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2025), 16 (Yazarlara göre ayrıştırmanın mümkün olmadığı hallerde dürüstlük kuralı çerçevesinde baskın amaca göre hareket edilmelidir.); Mehmet Akif Tutumlu, *Tüketici Yargılaması Hukuku*, (Ankara: Seçkin, 2019), 72, dn. 11 (Yazar, ayrıştırmanın mümkün olmadığı hallerde tüketici sıfatının reddi yönünde hüküm kurulmasını savunmaktadır.). Kanaatimizce tek bir/aynı sözleşmeye amaçların ayrıştırılması suretiyle iki farklı hukuki rejim uygulanamaz. Bu kapsamda sözleşmenin bütünü bakımından ağırlıklı amaca göre nihai niteleme yapılmalıdır.

Yargıtay'ın ise bu konuda farklı kararları bulunmaktadır. Yargıtay 4. Hukuk dairesi bir kararında¹¹⁴ karma amaçla araç satın alan bir kişinin tüketici olduğundan söz edilemeyeceği yönünde karar vermiştir. Yargıtay 13. Hukuk dairesi ise araç alım satımı hakkında verdiği bir kararda sözleşme ile gerçekleştirilmek istenen amacın belirlenmesi konusunda ruhsatta yazılı olan ibareyi esas almıştır. Buna göre araç ruhsatından hususi (özel) araç olduğu anlaşılan bir aracın kimi zaman mesleki amaçla kullanılıyor olmasını tüketici hukuku hükümlerinin uygulamasına engel görmemiştir¹¹⁵. Yargıtay 13. Hukuk dairesi başka bir kararda ise yerel mahkemenin¹¹⁶ karma amaçla kullanılan bir konutun (home-office) abonelik sözleşmesi hakkında konut ve iş yeri olarak kullanılan bölümler bakımından ayırtırmaya gitmeye çalıştığı, bunun mümkün olmadığının bilirkişi raporu ile anlaşılması durumunda ise kullanıcının tüketici sıfatını reddettiği bir kararı oybirliği ile onamıştır¹¹⁷.

Karma amaçla sözleşme akdeden kişinin tüketici sıfatı kazanıp kazanmayacağı hakkında yukarıda bahsi geçen görüşlerin hukukumuz açısından değerlendirilmesinde TKHK'nın amacı; bu doğrultuda da Avrupa Birliği hukukunun tüketiciyi koruyucu hükümleri, bu hükümlerin amacı ve ABAD'ın bu hükümlere ilişkin yorumları dikkate alınmalıdır¹¹⁸. Zira tüketici hukukumuzun oluşumu ve gelişiminde AB mevzuatına uyum sağlama amacı

¹¹⁴ Yargıtay 4. HD., E. 2006/47, K. 2007/321, T. 23.01.2007 (Lexpera, S. E.T. 10.03.2025)

¹¹⁵ Yargıtay 13. HD., E. 2009/4799, K. 2009/8756, T. 24.6.2009 (Lexpera, S.E.T. 10.03.2025).

¹¹⁶ Ankara 6. Tüketici Mahkemesi E. 2010/197, K. 2011/1037, T. 29.11.2011. Bahsi geçen karara konu olayda, davacı ve davalı idare (ASKİ) arasında konut tipi su aboneliği hizmetini konu alan bir abonelik sözleşmesi bulunmaktadır. Bu kapsamda konut tipi su aboneliği hizmetinden faydalanan davacının daha sonra ilgili konutu kısmen işyeri (avukatlık bürosu) olarak kullanmaya başladığı davalı idare yetkililerince tespit edilmiş, sayacın söküleceği ve sözleşmenin iptali uyarısında bulunulmuştur. Davacı ise abonelik türünün değiştirilmesine itiraz etmekte, sayaç sökme ve aboneliğin iptalinin tedbiren durdurulması ve aboneliğin konut aboneliği olduğunun tespitini istemektedir. Mahkeme hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacı ile konut ve işyeri olarak kullanılan bölümler bakımından tüketilen/tüketilecek su miktarlarının ayrı ayrı tespitinin ve oranlama yapılmasının teknik olarak mümkün olup olmadığı araştırmıştır. Bunun mümkün olmadığının anlaşılması üzerine davalı idarenin işleminde hukuka aykırılık görmemiştir. Karar hakkında ayrıca bkz. Tutumlu, 72 (dipnot 11). Ancak belirtmek gerekir ki, bahsi geçen karardan davacının sözleşme akdettiği anda kullanım amacının özel nitelikli mi yoksa karma nitelikli mi olduğu net olarak anlaşılamamaktadır.

¹¹⁷ Yargıtay 13. HD., E. 2012/26175, K. 2013/2836.

¹¹⁸ Türk ve AB hukuklarında tüketicinin özel olarak korunması gerekliliklerine dair yaklaşımların karşılaştırılması konusunda bkz. Küçükdağlı, 145-179.

önemli bir çıkış noktasıdır. Dolayısı ile AB hukukunun işaret ettiği asgari¹¹⁹ tüketicinin korunması standardı TKHK düzenlemelerinin yorumunda göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bağlamda öncelikle belirtmek gerekir ki, AB ortak pazarının işleyişinin sağlanmasında tüketicinin korunması belirleyici bir role sahiptir.¹²⁰ Avrupa sözleşmeler hukuku girişimci karşısında zayıf sözleşme konumunda olan tüketiciiyi bilgilendirmek sureti ile korumayı ve ortak pazarda güvenle işlem yapmasını sağlamayı amaçlamaktadır¹²¹. Diğer yandan ABAD'ın, AB kaynaklarını yorumladığı ön kararlar tüketici hukuku uygulamasında önemli bir role sahiptir¹²². Zira ön karar prosedürü kapsamında yapılan ABAD yorumları, AB düzenlemelerinin yeknesak ve etkili biçimde uygulanmasına hizmet etmektedir¹²³. Her ne kadar mahkemelerimiz ABAD yorumları ile bağlı bulunmasalar da AB mevzuatına tam uyum bu yorumlara uygun bir uygulama geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede ABAD'ın yukarıda anlatılan 08.06.2023 tarih ve 570/21 sayılı kararı doğrultusunda karma amaçla sözleşme akdeden kişinin tüketici sıfatı, ağırlıklı/baskın olan amaca üstünlük tanınmak sureti ile değerlendirilmelidir¹²⁴. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu

¹¹⁹ AB ikincil kaynaklarından olan Yönergeler uzun bir süre asgari uyum standardına yönelmiştir. Bu konuda bkz. Bachmann, "BGB § 13," N. 36 vd.

¹²⁰ Hans-W. Micklitz, "Perspektiven eines Europäischen Privatrechts, Ius commune praeter legem?", *Zeitschrift für Europäisches Recht* 6, no. 2 (1998): 259.

¹²¹ AB sözleşmeler hukukunda tüketici modeli hakkında bkz. Ayşegül Küçükdağlı, "Avrupa Birliği, Alman, Türk Hukuklarında Tüketici Modelleri," *Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, no. 2 (2020): 157.

¹²² ABİHA m. 267 uyarınca ön karar prosedürü: "Avrupa Birliği Adalet Divanı, aşağıdakiler hakkında ön karar verme yetkisine sahiptir: a) Antlaşmalar'ın yorumu, b) Birlik kurum, organ, ofis veya ajanslarının tasarruflarının geçerliliği ve yorumu. Bu tür bir sorunun bir üye devlet mahkemesinde ortaya konması halinde, bu mahkeme kendi kararını vermek için konuya ilişkin bir karara gerek duyarsa, Adalet Divanı'ndan bu sorun hakkında karar vermesini talep edebilir. Bu tür bir sorunun, iç hukuka göre kararlarına karşı kanun yolunun kapalı olduğu bir ulusal mahkemede görülmekte olan bir davada ortaya konması halinde, bu mahkeme Divan'a başvurmakla yükümlüdür. Bu tür bir sorunun bir üye devlet mahkemesinde görülmekte olan tutuklu bir kişiyle ilgili bir davada ortaya konması halinde, Avrupa Birliği Adalet Divanı mümkün olan en kısa sürede harekete geçer".

¹²³ Rudolf Streinz ve Walther Michl, *EUV/AEUV, AEUV Art. 267 (Vorabentscheidung)* (München: C.H. Beck, 2018), N. 6-7.

¹²⁴ 570/21 sayılı karar, paragraf 44 ve 84. Yukarıda açıklanan karar metninden de çıkarılabileceği gibi her ne kadar bu karar Kötüye Kullanılabilir Şartlar Yönergesi tüketici tanımının yorumundan ibaret olsa da Tüketici Hakları Yönergesi 17.

görüş, Kötüye Kullanılabilir Şartlar ve Tüketici Hakları Yönergelerinin amaçsal yorumu ile desteklenmektedir. Divan'a göre uygulama alanları örtüşen bu iki Yönerge yüksek düzeyde tüketici korumasını hedeflemektedir. AB hukukunun tüketiciyi koruma amacını ve tüketiciyi koruyucu normlar arasında bütünlük sağlanması gereğini göz önünde bulunduran ABAD, Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesi ışığında tüketici kavramının diğer Yönergeler bakımından da geniş biçimde yorumlanmasında karar kılmıştır. Bu anlatılanlardan sonuçla, hukukumuz açısından da karma amaçla akdedilen sözleşmelerde sözleşme ile gerçekleştirilmek istenen ağırlıklı amaca üstünlük tanınarak yorum geliştirilmelidir. Sözleşme ile gerçekleştirilmek istenen hangi amacın ağırlıklı olduğunun belirlenmesinde ise somut sözleşmenin tüm nitel ve nicel unsurları dikkate alınmalıdır¹²⁵.

Ayrıca olması gereken hukuk bakımından karma amaçla sözleşme akdeden kişinin tüketici sıfatı kazanıp kazanmayacağı hakkında yasal düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu kabulü gerekmektedir¹²⁶. Bu kapsamda

gerekçesi tüketiciyi korumayı amaçlayan diğer Yönergelerin yorumu bakımından da anlama sahiptir. Dolayısı ile ABAD 570/21 sayılı kararından çıkarılan değerlendirmeler diğer Yönergeleri de kapsar biçimde ele alınmaya uygundur.

¹²⁵ 570/21 sayılı karar, paragraf 59. Sözleşmenin nicel unsurlarının değerlendirilmesi neticesinde kişinin, sözleşme ile gerçekleştirmek istediği ticari/mesleki ve özel amaçların ağırlığının eşit (50:50) olduğunun tespiti halinde bu kişinin tüketici olarak nitelenmesi yönünde görüşler için bkz. Bachmann, "BGB § 13," N. 178; Alexander, "BGB § 13," N. 336.

¹²⁶ Alman hukukunun takip ettiği yöntem bu konuda örnek teşkil edebilir. Alman Medeni Kanun'u (BGB) 13. paragrafı Tüketici Hakları Yönergesinin iç hukuka aktarılmasının bir parçası olarak 20.09.2013 tarihli (yürürlük 13.06.2014) kanun değişikliği ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre tüketici, ağırlıklı olarak ticareti veya bağımsız mesleki faaliyetlerine atfedilemeyen amaçlarla hukuki işlem kuran gerçek kişidir ("*Verbraucher ist jede natürliche Person, die ein Rechtsgeschäft zu Zwecken abschliesst, die überwiegend weder ihrer gewerblichen noch ihrer selbstständigen beruflichen Tätigkeit zugerechnet werden können.*"). Böylece hüküm metnine "ağırlıklı olarak" ifadesi eklenerek karma amaçla gerçekleştirilen hukuki işlemlerde tüketici sıfatının kazanımı konusundaki tartışmalar sona erdirilmiştir (Alexander, "BGB § 13," N. 102; Bachmann, "BGB § 13," N. 74; aksi görüş için bkz. Patrick Meier, "Der Verbraucherbegriff nach der Umsetzung der Verbraucherrechtlinie," *Juristische Schulung* 54, no. 9 (2014): 777). Belirtmek gerekir ki, bu düzenleme, lafzının yanıltıcı olabileceği konusunda eleştirilmektedir. Zira düzenleme lafzından özel amacın baskın olması gerektiği anlamı çıkarılabilmektedir. Öğretide tüketici nitelemesi için özel amacın baskın olmasına gerek olmadığı ve sözleşmenin ağırlık olarak ticari veya bağımsız mesleki amaçlarla akdedilmediğinin tespitinin yeterli olduğunun altı çizilmektedir (Alexander, BGB § 13, N. 335.1).

TKHK m. 3/I k hükmü “Tüketici: Ağırlıklı olarak ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi” ifade eder biçimde değiştirilebilir. Sonuç olarak, tüketici sıfatı kazanımında kişinin kurduğu hukuki işlemde ağırlıklı olarak ticari veya mesleki amaç gütmemesi yeterli görülmelidir.

Sonuç

Avrupa Birliği ve Türk hukuklarında tüketici tanımının belirleyici unsuru, ticari veya mesleki amaç dışında hareket etmedir. Tüketicinin karşısında ise ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden girişimci (müteşebbis) bulunmaktadır. Dolayısıyla tüketici sözleşmesi taraflarını birbirinden ayıran temel unsur sözleşme akdederken ticari veya mesleki bir amaçla hareket edip etmemektir. Ancak mal satın alan veya hizmet edinen sözleşme tarafı kimi zaman bu edinimi hem ticari veya mesleki hem de ticari veya mesleki olmayan amaçlarla gerçekleştirebilir. Böylesi karma amaçlı sözleşmeler (dual-purpose contracts) bakımından tüketici sıfatının nasıl belirleneceği konusunda üç temel görüş bulunmaktadır. Bunlar: 1) Karma amaçla sözleşme akdeden kişiyi kural olarak tüketici kabul eden görüş, 2) Karma amaçla sözleşme akdeden kişiyi tamamen tüketici tanımının dışında bırakan görüş, 3) Karma amaçla hareket eden kişinin akdettiği sözleşme ile ağırlıklı olarak gerçekleştirmek istediği amaca göre niteleme yapan görüştür.

AB norm koyucunun bu konudaki iradesinin tespitinde Tüketici Hakları Yönergesi 17. gerekçesi önemli bir role sahiptir. Bu gerekçeye göre ticari veya mesleki amacın ağırlıklı/baskın olmadığı hallerde karma amaçla sözleşme akdeden kişi tüketici olarak kabul edilmelidir. ABAD, 08.06.2023 tarih ve 570/21 sayılı kararında bu gerekçenin diğer tüketiciyi koruyucu Yönergelerin yorumuna da aktarılabileceğini ifade etmektedir. Zira bu gerekçeden, AB norm koyucunun tüketici tanımına kapsayıcı bir nitelik kazandırma niyeti çıkarılmaktadır. Diğer yandan AB hukukunun tüketiciyi korumaya yönelik maddi hukuka dair düzenlemelerinin amaçsal (teolojik) yorumundan tüketici kavramının geniş biçimde ele alınması gereği anlaşılmaktadır. Sözleşme ile gerçekleştirilmek istenen ağırlıklı amacın nasıl tespit edileceği hususunun hukuk güvenliği açısından önemli olduğu ABAD tarafından da ifade edilmektedir. Bu kapsamda somut uyuşmazlığın tüm unsurlarının, sözleşmenin lafzının ve sözleşme konusu mal veya hizmetin niteliğinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda sözleşmenin hem nicel hem de nitel unsurları göz önünde bulundurulmalıdır. Ağırlıklı amacın tespitinde esas alınacak an ise sözleşmenin kurulduğu andır.

Hukukumuzda ise akdettiği sözleşmede karma amaç güden kişinin tüketici olarak nitelenip nitelenmeyeceği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu görüşler, AB hukukunun tüketiciyi koruyucu Yönergeleri ile işaret ettiği asgari koruma standartları kapsamında değerlendirilmelidir. Zira 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun'un düzenlenme amacı, bu standartları sağlamak sureti ile AB mevzuatına uyum sağlamaktır. Ön karar prosedürü kapsamında yapılan ABAD yorumları, AB düzenlemelerinin yeknesak ve etkili biçimde uygulanmasına hizmet ettiğinden 08.06.2023 tarih ve 570/21 sayılı ABAD kararı bu kapsamda önem arz etmektedir. Dolayısı ile hukuk uygulamamızda da tüketici tanımına kapsayıcı/geniş nitelik atfederek sözleşmenin ağırlıklı amacının ticari veya mesleki olmaması durumunda tüketiciyi koruyucu hükümlerden faydalanılacağını kabul etmek gerekmektedir. Diğer yandan TKHK m. 3/I k hükmü "Tüketici: Ağırlıklı olarak ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi" ifade eder biçimde değiştirilmelidir.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı

Yazar, çalışmanın tüm aşamalarından tek başına sorumludur.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Yazarın ek teşekkür beyanı bulunmamaktadır.

Çatışma Beyanı

Yazarın çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Akdag-Güney, Necla. "Die Umsetzung der Verbraucherschutzrichtlinien in der Türkei am Beispiel der missbräuchlichen Klauseln," *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 17, no. 1 (2009): 109-137.

Alexander, Christian. "BGB § 13 Verbraucher." İçinde *beckonline.GROSSKOMMENTAR zum Zivilrecht*, Ed. Beate Gsell, Wolfgang Krüger, Stephan Lorenz ve Christoph Reymann. Münih: C. H. Beck, 2025. E.T. Nisan 2025. <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FBeckOGK%2Fcont%2FBeckOGK%2Ehtm>.

- Aslan, Yılmaz İ. *Tüketici Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2015.
- Atamer, Yeşim M. “Die autonome Umsetzung der Verbrauchsgüterkaufrichtlinie 1999/44/EG in der Türkei – Zugleich ein Beitrag zum Stand des Verbraucherschutzes in der Türkei.” *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 13, no. 3 (2005): 566-595.
- Atasoy, Ömer Adil, Taşkın, Mustafa ve Acar, Hakan. *Tüketiciyi Koruma Hukuku*. Ankara: Yargı Yayınevi, 2000.
- Augenhofer, Susanne. *Verbraucherrecht im Umbruch*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012.
- Aydın, Ramazan. *Die Berücksichtigung des Verbraucherschutzes bei Allgemeinen Geschäftsbedingungen im deutschen und türkischen Recht*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2007.
- Bachmann, Gregor. “BGB § 13.” İçinde *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Band 1*. Ed. Franz Jürgen Säcker, Roland Rixecker ve Hartmund Oetker . München: C.H. Beck, 2025.
- Çabri, Sezer. “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Ön Ödemeli Konut Satış Sözleşmesi.” İçinde *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2014-2015*, Ed. Hakan Tokbaş ve Fehim Üçışık. Ankara: Bilge Yayınevi, 2015.
- Çınar, Ömer. *Tüketici Hukukunda Haksız Şartlar*. İstanbul: Oniki Levha, 2009.
- Denkinger, Fleur. *Allgemeine Geschäftsbedingungen und ihre rechtliche Bewaltung – Qua vadis, Europas*. Baden-Baden: Nomos, 2004.
- Doğar, Mehmet. “Karma Kullanım Amaçlı Bir Konut Satışı Açısından TKHK Hükümlerinin Uygulanması Sorunu.” *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, no. 1 (2021): 305-326.
- Faber, Wolfgang. “Elemente verschiedener Verbraucherbegriffe in EG Richtlinien, zwischenstaatlichen Übereinkommen und nationalem Zivil- und Kollisionsrecht.” *Zeitschrift für Europäisches Recht* 6, no. 4 (1998): 854-892.
- Grundmann, Stefan. “Europäisches Schuldvertragsrecht: Standort, Gestalt und Bezüge.” *Juristische Schulung* 41, no. 10 (2001): 946-951.
- Heinrichs, Helmut. “Das Gesetz zur Änderung des AGB-Gesetzes Umsetzung der EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen durch den Bundesgesetzgeber.” *Neue Juristische Wochenschrift* 49, no. 34 (1996): 2190-2198.
- Heinrichs, Helmut. “Umsetzung der EG-Richtlinien über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen durch Auslegung – Erweiterung des Anwendungsbereichs der Inhaltskontrolle.” *Neue Juristische Wochenschrift* 48, no. 3 (1995): 153-159.

- Horn, Simon. “Einheit und Vielfalt des Verbraucherbegriffs im Unionsprivatrecht.” *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union* 21, no. 3 (2024): 98-103.
- Huber, Katharina. “Der materielle Verbraucherbegriff bei Dual-Use Verträgen.” *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union* 21, no. 1 (2024): 23-31.
- Jansen, Nils. “Europäisches Privatrecht.” İçinde *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts Band 1, Abschlussprüfer – Kartellverfahrensrecht*, ed. Jürgen Basedow, Klaus J. Hopt ve Reinhard Zimmermann 548-551. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009.
- Jansen, Nils. “Revision des Acquis communautaire?.” *Zeitschrift für Europäisches Recht* 20, no. 4 (2012): 741-775.
- Kaufmann, Sven. “AEUV Art. 169 (Verbraucherschutz).” İçinde *Das Recht der Europäischen Union Band I EUV/AEUV*, Ed. Eberhard Grabitz, Meinhard Hilf ve Martin Nettesheim. München: C.H. Beck, 2024.
- Küçükdağlı, Ayşegül. “Avrupa Birliği, Alman, Türk Hukuklarında Tüketici Modelleri.” *Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, no. 2 (2020): 145-179.
- Meier, Patrick. “Der Verbraucherbegriff nach der Umsetzung der Verbraucherrechterichtlinie.” *Juristische Schulung* 54, no. 9 (2014): 777-780.
- Micklitz, Hans Wolfgang ve Norbert, Reich. “Cronica de una muerte anunciada: The Commission Proposal for a Directive on Consumer Rights.” *Common Market Law Review* 46, no. 6 (2009): 471-519.
- Micklitz, Hans Wolfgang. “BGB § 13.” İçinde *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Band 1*, Ed. Franz Jürgen Säcker, Roland Rixecker ve Hartmund Oetker. München: C.H. Beck, 2021.
- Micklitz, Hans-Wolfgang. “Perspektiven eines Europäischen Privatrechts, Ius commune praeter legem?.” *Zeitschrift für Europäisches Recht* 6, no. 2 (1998): 253-276.
- Oguz, Sarah Mukaddes. *Das türkische und das europäische Verbraucherrecht, Eine vergleichende Analyse mit Blick auf die Beitrittsbestrebungen der Türkei zur Europäischen Union*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010.
- Ozanoğlu, Hasan Seçkin. “Tüketici Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un Maddi Anlamda Uygulanma Alanı).” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 50, no. 1 (2001): 55-90.
- Pfeiffer, Thomas. “Vom kaufmännischen Verkehr zum Unternehmensverkehr – Die Änderung des AGB-Gesetzes durch das Handelsrechtsreformgesetz.” *Neue Juristische Wochenschrift* 52, no. 3 (1999): 169-174.
- Riesenhuber, Karl. *EU- Vertragsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013.

- Riesenhuber, Karl. *Europäisches Vertragsrechts*. Berlin: De Gruyter, 2006.
- Schulze, Reiner ve Zoll, Fryderyk. *Europäisches Vertragsrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2015.
- Sera Reyhani Yüksel, Gökçe Canarslan ve Semih Yünlü. *Tüketici Hukuku*. On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Streinz, Rudolf ve Michl, Walther. *EUV/AEUV, AEUV Art. 267 (Vorabentscheidung)*. München: C.H. Beck, 2018.
- Tutumlu, Mehmet Akif. *Tüketici Yargılaması Hukuku*. Ankara: Seçkin, 2019.
- Ulmer, Peter, Brandner, Hans Erich ve Hensen, Horst-Diether. *Kommentar zu den §§ 305-310 BGB und UKlaG*. Köln: Otto Schmidt, 2022.
- v. Vogel, Alexander. *Verbrauchervertragsrecht und allgemeines Vertragsrecht – Fragen der Kohärenz in Europa*. Berlin: De Gruyter, 2006.
- v. Westphalen, Friedrich Graf . “Die Novelle zum AGB-Gesetz.” *Zeitschrift für Recht und Wirtschaft* 51, no. 41 (1996): 2101-2106.
- Yücer Aktürk, İpek. “Tüzel Kişi Tacirin Tüketici Sıfatı.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XX, no. 2 (2016): 103-128.
- Yüksel, Sera Reyhani, Canarslan, Gökçe ve Yünlü, Semih. *Tüketici Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Zevkliler, Aydın ve Özel, Çağlar. *Tüketicinin Korunması Hukuku*. Ankara: Seçkin, 2016.